

שליחות למרוקו (1956)

בקיץ של 1956 הוצע לי לצאת לשליחות למרוקו בתור מנהל המחלקה לנוער ולחלוץ של הסוכנות היהודית. זמן קצר לאחר מתן הסכמתי לתפקיד זה הצטרפה מרוקו לליגה הערבית; כל הישראלים ששהו בה נדרשו לעזוב תוך זמן קצר. מוסדותינו בארץ החליטו להמשיך ולפעול שם במחתרת ולקיים קשר רצוף עם הקהילה היהודית הענפה שישבה בארץ זו (כ-200,000 איש).

מאחר שהיה לי כבר ניסיון בפעולה המחתרתית, ובהתחשב בעובדה שמילאתי גם תפקידי ביטחון במשק, נדרשתי לצאת לשם מיד למרות שינוי אופי השליחות.

חברנו חיים ח' מקיבוץ דורות, שפעל אז כגייס התנועה, הבטיח לי שתוך חצי שנה יעביר אותי לבלגיה, שם יצטרפו אלי יונה והילדים.

בימים טרופים אלה קשה היה לדחות על הסף משימה לאומית מעין זו. נענית לדרישה בתנאי המפורש, ששהותי במרוקו לא תעלה על שישה חודשים, וכך הובטח לי באלף הבטחות.

השתתפתי בקורס קצר של כשבועיים להכנת שליחות; כעשרים חברי קיבוצים מכל התנועות השתתפו בו. שם הנחילו לנו את עיקר העקרונות של העבודה במחתרת, כפי שהתנהלה בימים ההם.

בדרכון הישראלי שלי עוברת שמי ל"שושני"; במקביל הוכן דרכון נוסף, שבעזרתו הייתי צריך לחדור למרוקו; הוא זויף לפי "מידותי" והמתין לבואי בפאריס.

יונה קיבלה בדיוק לפני צאתי תור לניתוח השקדים שלה. היא סבלה זה זמן רב מאנגינות חריפות וציפתה לתור זה כבר זמן רב. הספקתי להיות לידה עד למחרת הניתוח, ובגלל לוח זמנים דחוק ביותר נאלצתי לטוס בבהילות לצרפת בעודה שוכבת בבית החולים.

הילדים, אורי בן השש ונאוה בת השלוש, טופלו עליידי שכנים, עד אשר חזרה יונה מבית החולים.

בהקדמה דחוקה זו החלה בשבילי תקופת הרפתקאות בת שמונה חודשים. טעמתי בה קצת מכל המתיחויות של סוכן חרש, אם כי הסכנות היו לרוב דמיוניות או מצומצמות ביותר. אבל האווירה, הסודיות, מהות הפעולה, השלכותיה ודרכי ביצועה אפפו את הכל בהרגשת רצינות יתר. פה ושם, בכל זאת, קרו לנו תקריות מגוחכות, ועליהן אספר בהמשך.

תלאותי החלו בלוד. שם "הלבישו" עלי חבית דואר דיפלומטית ענקית, במשקל 20 ק"ג לפחות, קשורה בחבלים ומכוסה חותמות רשמיות עם הטבעות שעווה רבות. קיבלתי הוראה מפורשת: "לא להשאיר אותה, אפילו לא לרגע, מחוץ לטווח ידי". מצווה עלי לשמור עליה במאה עיניים, ואפילו לבית השימוש עלי לקחת אותה אתי!! (מי שזוכר את גודל בתי השימוש באווירונים בשנות החמישים, יכול לתאר לעצמו באיזו נוחיות...).

היה זה בסוף חודש אוגוסט. בארץ היה חם מאוד, 32 מעלות; אבל בפרנקפורט צנחה הטמפרטורה ל-8 מעלות, וגם ירד גשם שוטף. בנוסף לכך היה אולם ההמתנה בתהליך של שיפוצים... נאלצנו להמתין שעה שלמה לתדלוק המטוס במחסן פתוח לרוחות. מעילי היה כמובן... במזוודה בתא המטען; רק הליכה מואצת ומשקל החבילה הצילו אותי מלקפוא למוות.

בפאריס לא היה מזג-האוויר חם יותר, ושירות המזוודות - כדי להכעיס וכדי

לאפשר לקור לחדור עד ללשד עצמותי, ארך זמן, שנראה לי אי־סופי. אבל שם, בעזרת איש השגרירות שבא לקבל את החבילה, זכיתי לפחות לצאת בין הראשונים. הוא אפילו הסיע אותי, תחת מבטם המקנא של חברי, שעדיין המתינו ליד דלפק המכס, אל בית מלון נוח וזול, בו התאכסנתי לאחר מכן, כל אימת שהגעתי לפאריס. למחרת ניגשתי לקבל הוראות להמשך פעולתי. להפתעתי ולשמחתי התברר לי, שהמפקד החולש על כל פעולות "המוסד" בצפון אפריקה, איננו אלא חברי שלמה הבילוי. עוד בשנת 1946 הוא בא למצרים כדי לארגן שם את ההגנה במחתרת; הוא גר אז אצל דודתי והתחתן עם חיה, חברת הגרעין שלנו.

אבל ידידות זו לא מנעה ממני את התלאות שנתגלעו בהמשך. בין השליחים, היינו שניים המיועדים למרוקו. משימתנו הראשונה היתה להצטייד בפאריס בדרכון, שהיה צריך להיות מוכן, כולל אשרת כניסה למרוקו. לא דובים ולא יער...

הדרכונים היו אמנם בפאריס, אבל כאשר הוגשו לקבלת האשרה, וברגע האחרון ממש, הרגיש איש המוסד הממונה על הפעולה כי... שכחו להחתים אותנו מתחת לתמונה, כנהוג בכל דרכון. הוא שלף מיד את התעודות, אך בלי ביטחון ש"פגם" זה לא בלט גם לעינו של הפקיד המרוקאי. לכן הוחלט לשלוח אותנו ללונדון, לאחר שהמעוות תוקן, ולקבל שם את האשרה אצל פקיד אחר.

עמיתי בשליחות קיבל פיק ברכיים בשמעו על התקלה. אבל שבוע בלונדון על חשבון "הברון" נשמע מפתה ביותר. נסיעה זו אפשרה לנו גם לקבל מושג מעשי יותר על "הכיסוי" שלנו. בזהותנו החדשה היינו צריכים להיות "אזרחי ארץ צפופית המתגוררים בלונדון".

ענף "המוסד" בלונדון טיפל באשרות, ואני ניצלתי עד תומם את שבעת הימים שהוקצבו לי. אוסי מכפר־הנשיא העמיד לרשותי שלושה חברי תנועתנו שם, שקיבלו הוראה מפורשת להראות לי את העיר; הם העבירו לי קורס מזורז של "ידיעת הארץ", ואתם גם שיננתו את האנגלית שלי. הודות להם הספקתי הרבה וגם נהייתי.

נפגשתי בלונדון עם שניים מחברי מימי הילדות; אחד מהם אפילו ניאות לשמש לי "כיסוי" במרוקו: יצאתי לשם כנציג חברת הטקסטיל, שבה היה שותף.

בתום השבוע היינו צריכים, השליח השני ואני, להיפגש בשדה התעופה ולחזור ביחד לפאריס. הוא אמנם הופיע, אבל... להפתעתי... תוך התנהגות של מרגל באופרה, התקרב אלי וסינן בין שינוי: "עוקבים אחרי; תודיע לפאריס; אני אבוא מחר באותה שעה..." ונעלם (???)

דיווחתי על כך לשלמה. נודע לי מאוחר יותר, שה"מוסד" ארגן מעקב לצורך גילוי "המעקב". לא נתגלה דבר; עמיתי לא רק שקיבל פיק ברכיים, אלא גם איבד את עשתונותיו. העוקב שלנו, לבוש מעיל גשם וכובע, כנהוג בסרטים הבלשיים, וידא שאין כל מעקב נוסף, הקדים אותו במלונו, חדר לחדרו והתיישב בכורסתו. כשנכנס חברנו, הוא הופתע ונשבר במקום. הוא החל לגמגם: "זה לא אני... לא רציתי... הכריחו אותי..."

בזאת נסתיימה שליחותו.

לעומתו, קיבלתי אני הוראות נוספות: דרכי תקשורת, שמות וכתובות לראשית שרשרת הקשרים ועוד מיני תדריכים. טסתי לקובלנקה, שם היה עלי להכין את השטח לקראת בואם של ארבעה שליחים נוספים מכל הזרמים הקיבוציים.

בהדרכת, הם היו צריכים להקים את תנועות הנוער במחותרת. הראשון ביניהם הגיע... חודש ימים אחרי, והאחרים – בהפרש של שבוע זה מזה. (כזכור, נסעתי בהול"בהול והשארתי את יונה בבית החולים!!) בינתיים התאקלמתי. שכרתי לי דירה, בניתי בה "סליק" (מחבוא לחומר ולכסף) וטיילתי בעיר האירופית וגם בשולי העיר הערבית, שבתקופה זו היתה מסוכנת לזרים. התסיסה הלאומנית גרמה לריבוי מקרי הרצח והגניבות, למרות ההסכם שהושג עם הצרפתים, כי יפנו את כוחותיהם ויעבירו את השלטון בצורה הדרגתית לגורמים המקומיים. עיונות זו גרמה למצב ביטחוני מסוכן יותר מזה שהיה כרוך בפעולתי במחותרת.

פיקוד המשטרה היה עדיין בידי הצרפתים. הם סייעו לנו בחשאי וחיפו על שגיאותינו – אם היו כאלה. מרכז העיר, המאוכלס ברובו על-ידי צרפתים ויהודים אמידים, היה שקט במשך היום; אבל עם רדת הלילה לא העזו איש לצאת אפילו לקולנוע, אלא בקבוצה גדולה ומאורגנת של שכנים וידידים.

במשך תקופת ההמתנה הייתי בכל זאת עסוק למדי. קשרתי קשרים עם הישראלים האחרים, ששיתפתי אתם פעולה; תנועות הנוער היו צריכות לשמש עיניים, פה ואוזניים לארגוני העלייה וההגנה.

יצרתי דפוסי חיים שייראו נורמאליים לשכנים, לבעל הבית ולשוער. ארגנתי לי לוח זמנים קבוע ויצאתי מן הבית בבוקר כאילו הלכתי לעסקי, אפילו אם לא היה לי מה לעשות; כדי להעביר את הזמן, הסתובבתי רגלי, כל פעם בשכונה אחרת של העיר, לומד בעל פה, כתרגיל לפיתוח הזיכרון, את מבנה התצוגות בחלונות הראווה ומחירי הסחורות השונות. בערב חזרתי הביתה כמו כולם, עם חבילות מזון.

בתחילת שהותי שם היה עדיין מזג האוויר חם למדי; יכולתי לבלות בים או בבריכת שחייה; אבל בחורף נאלצתי למלא את זמני הפנוי, והוא היה רב למכביר, במשחקי שח נגד... עצמי או בקריאת מאות בלשים, שהחלפתי במחיר סמלי בלבד, בספריות אחדות, כדי לא למשוך את תשומת הלב בגלל הכמות העצומה שהייתי מסוגל לסיים בזמן קצר.

השליחים האחרים החלו להגיע, והתנועות הוקמו לאט לאט על אף הקשיים של תנאי המחותרת. מטעמים מובנים לא יכולנו לפתוח מועדונים וסניפים. לכן נפגשו החברים בדירות הוריהם, או על גגות בתים, בשטחים נטושים, או תוך כדי טיולים מאורגנים מחוץ לעיר. כניסתו של כל זר לרובע היהודי עוררה מיד תשומת לב; העין היהודית והמוח הזריז קישרו מיד מי נפגש עם מי, מי הולך עם מי, וכולם ידעו לזהות את השליחים.

חברי התנועות שבמחותרת "התגאו" בפרהסיה במעמדם המיוחד, כך שהסוד היה גלוי, וביטחוננו תלוי אך ורק ברצונם הטוב של קציני המשטרה הצרפתים. מאחר שממשלתם צידדה בציונות, לא נגרמו לנו צרות; אמנם פה ושם, כדי לשמור על מינימום של כללי משחק, הם התריעו או ביקשו שיוחלף שליח, שהפגין פעילות יתר והופיע פעמים רבות מדי בדוחות שלהם... תבינו מכך מה היה מצב הקשרים בזמן ההוא.

מתוך מערכת יחסים פנימית וחיצונית זו, בהשפעתי ובהנהגתי, נרקמו קשרים הדוקים בין השליחים של התנועות השונות. שיתוף פעולה ותיאום מדויק אפשרו את התפתחותן ההדרגתית של כל המסגרות ללא... ציד נפשות.

נתארגנו סמינרים משותפים למדריכים, מחוץ לעיר; כל השליחים הדריכו את נציגי כל התנועות על-פי תוכנית משותפת ומוסכמת. חומר הדרכה, שהיה נדיר ודל,

ושהוחדר למרוקו טיפין-טיפין בתחתית הכפולה של מזוודתי, עבר משליח לשליח; העזרה ההדדית וריכוז המידע אפשרו בהמשך הקמת מערכת מודיעין, שסייעה רבות לשליחי העלייה וההגנה.

פרוץ מבצע סיני היה עבורנו הפתעה גמורה. בחודש אוקטובר נודע לנו על הפלישה המשותפת של האנגלים, הצרפתים והישראלים. רצינו מיד לחזור ארצה, אבל קיבלנו הוראה: להישאר שם ולהמשיך בפעולה.

בנסיבות אלה היה מצב משפחתי משונה ביותר. יונה והילדים ישבו בברור-חיל, ארבעה קילומטרים מגבול הרצועה ומן הצבא המצרי; הורי, שהיו עדיין בקהיר, הופצצו על-ידי חיל האוויר שלנו, ואני, שהייתי שרוי לכאורה בסכנה במחתרת במרוקו, נמצאתי במצב הבטוח ביותר מכולם. העובדה שצרפת היתה בין יוזמי המבצע, גרמה במרוקו אהדה רבה לישראל, לפחות ברובע האירופי; הרדיו והעיתונות היומית והשבועית פרסמו שלל ידיעות על המבצע. אבל כל אלה לא הספיקו לי; קניתי רדיו קטן וקלטתי בחשאי את קול ציון לגולה, בקול נמוך ככל האפשר, כדי לא למשוך את תשומת לבם של השכנים, ו... מתחת לשמיכה קלטתי את החדשות החוזרות בכל שפה אפשרית.

מהירות המבצע ותוצאותיו הרגיעו את כולנו, אם כי עד אשר אומתו הידיעות, ישבנו מתוחים ודרוכים, חרדים לגורל מדינתנו הצעירה ולגורל יקירינו. כמה שבועות לאחר מכן הגיעו המכתבים המרגיעים מן הבית, המאשרים כי כולם בריאים ושלמים.

במשך תקופת שהותי במרוקו זכיתי במספר מפגשים מפתיעים ומהנים. פגשתי את שמואל ט' (היום שופט בבתי-ים), חברי מימי הילדות במצרים; הוא אמנם לא הגיע, כמו אחיו, לברור-חיל, אבל עלה ארצה, הוסמך לדרגת קצין חבלה בצה"ל, נפצע בירושלים במלחמת השחרור וגויס לאחרונה על-ידי מפקדנו המשותף, שלמה, לתפקיד בפלג הביטחון.

נפגשתי גם עם אחד מדודי, שהיגר ממצרים למרוקו, והיה לאחד מרופאי השיניים המבוקשים ביותר. מצאתי באקראי את שמו בספר הטלפונים וקבעתי אתו מועד ל"טיפול" בשעה מאוחרת. הייתם צריכים לראות את פניו, כאשר ראה אותי ובעיקר את דרכוני.

בביתו אכלתי את הארוחות הטובות ביותר שלי שם, הודות למבשלת המרוקאית שהחזיק. בת דודתי, שלא ראיתי אותה עשר שנים, מאז התיישבה עם בעלה באנגליה, הופיעה אף היא, לשמחתי, לביקור קצר.

קפצתי מדי פעם לפאריס, שם נפגשתי עם קרובים אחרים, שלא ראיתי אותם מאז 1949. יכולתי גם להתכתב ישירות עם הורי. את מכתבי הראשון קיבלו ממרוקו; הם הכירו את כתב ידי ולא התקשו להבין, שהנני עסוק בפעילות לא רגילה. היה עליהם להתרגל לשם החדש והמוזר של בנם.

לא אוכל לפרט כאן את כל פעילותנו, אבל אחדות מן החוויות שהיוו חלק בלתי נפרד ממנה, היו מעניינות דיין כדי לתפוס קטע מסיפור זה.

חמשת השליחים של המחלקה לנוער ולחלוץ נפגשו פעם בשבוע אצל אחד מהם לסירוגין לצורכי דיווח, תיאום וארגון. פגישות חטופות אלה שימשו כעין שסתום ביטחון להפגת המתח ובעיקר לצורך מתן האפשרות של "קיום שיחות... בעברית". דיברנו רוב הזמן אך ורק צרפתית; נאסר עלינו לדבר עברית גם אם נפגשנו באקראי במקום ציבורי. אבל בפגישות השבועיות התענוג העיקרי, מעבר לכיבוד המשובח

במשך הימים שביליתי שם. הפעולה הצליחה, והיה לי גם פנאי לביקורים בעיר; ראיתי את הנמל העתיק, ממנו יצאו במשך דורות רבים שייטות של פיראטים שהקשו על התנועה החופשית במימי הים התיכון; ביקרתי בארמונו המפואר של השולטן, פנינה של ארכיטקטורה ערבית, שנמצא קרוב לשוקים הססגוניים, ו... אכלתי סטייק טרטור!!!

יום אחד נכנסתי למסעדה לארוחת הצהריים; על לוח התפריט הגדוש הופיעה רשימה ארוכה של סטייקים שונים: נפוליטנה, עם פלפל, אמריקני ועוד, ועוד... ובסוף הרשימה הופיע: "סטייק טרטור". מתוך סקרנות, הזמנתי... השתרר שקט במסעדה!!! המלצר שאל אותי: "אתה בטוח שאתה רוצה סטייק טרטור?... לא ידעתי מה זה, אבל השם מצא חן בעיני. "כן", עניתי לו, "סטייק טרטור". הוא הביא לי...

סטייק טרטור מורכב מקציצה גדולה ושטוחה של בשר טחון ו... בלתי מבושל, אשר באמצעותה מתנדנדת ביצה... בלתי מבושלת אף היא, הכל מתובל בתבלינים חריפים ביותר ומקושט בחמוצים רבים. על השולחן היה בנוסף לכך יין אדום ולחם צרפתי טרי.

עשיתי מאמצים עילאיים שהבעת פני לא תסגיר את הפתעתי, ותחת מבטם המעריך של הסובבים אותי התחלתי לאכול, כאילו היתה זו המנה האהובה עלי ביותר.

בינינו, זה לא היה כל כך נורא, ואני מציע לכם לנסות לפחות פעם אחת; ואם תאמצו את דמיונכם, תוכלו להזדהות עם חיילי אטילה...

סיפור אחר, אף הוא קשור לדרכוני, אירע לי בפאריס. בתום פעולתי באתי להחליף את הדרכון, שהשתמשתי בו במרוקו, בדרכוני הישראלי. התברר לי שפגה אשרת הכניסה שלי לצרפת, שניתנה לשלושה חודשים בלבד, וחברי לא טרחו לחדש אותה. מאחר שהספקתי להכיר בנסיעותי הרבות את קשיחותה של הביורוקרטיה הצרפתית, על כל הצרות שהיא מסוגלת לגרום בגלל כל חריגה מן הסדר המקובל, דרשתי להסדיר את העניין.

"מה" אמרה לי חיה המופתעת, "אתה תסתובב כאן בינתיים עם דרכון מזויף?...?" היא לא יכלה להירגע, גם אחרי שצינתי, כי זה כבר למעלה מחצי שנה שאני מסתובב עם דרכון זה, וכמה ימים יותר או פחות לא ישנו דבר.

לא אוכל לסיים פרק זה מבלי לציין בצער את תהליך החלפתי במרוקו. כזכור, יצאתי לשם לתקופה של חצי שנה בלבד; השארתי בארץ אשה וילדים, שעברו לבדם תקופה סוערת ביותר. הובטח לי לפני צאתי, כי בתום שהות מוגבלת במרוקו, תצטרף אלי משפחתי בבלגיה.

בִּדְעִי את הקשיים בגיוס אדם לתפקיד זה ואת התהליך המייגע המלווה כל החלפה, כתבתי ארצה בתום שלושת החודשים הראשונים של שליחותי וביקשתי לעדכן אותי בהתקדמות הטיפול. לא קיבלתי תשובה!! רק לאחר מספר מכתבים רוגזים וסוערים נעניתי כי חיים ח' חלה, מחליפו רק נכנס לעבודה; הוא עדיין לא הספיק, כמובן, לערוך אפילו רשימה של הבעיות המצפות לפתרון, ומבקש ממני להמשיך במשך תקופה נוספת של... שישה חודשים, עד אשר...

מצב העבודה במרוקו היה שקט ושוטף. שליחי התנועות השונות עבדו במרץ, בתיאום ובעצמאות גדולה יחסית; תפקידי, שהיה בתחילה מרכזי ועמוס, הפך צדדי ומצומצם. מאידך גיסא, קיבלתי מיונה מכתבים, שבהם לחצה עלי לחזור מיד. לא

נמצאה סיבה שתחייב את המשך שהותי בתנאים אלה.
מסרתי את ריכוז הפעולה לאחד השליחים, קניתי מחסכונותי כרטיס, ויתרתי על
הפרשי משכורת וחזרתי הביתה.
"המוסד" ידע בעוד מועד על תאריך סיום פעולתי ועל תקופת התגייסותי
המוגבלת; לכן זכיתי במשפט, שנתקיים שלא בנוכחותי בין המוסד, הסוכנות
והתנועה. חבל לי רק שטעם מר נותר מעבודה יפה ומוצלחת, מעניינת ורבת מתח.
חזרתי ישר מן הנמל אל הפלחה, לזריעת תבואות הקיץ, ושלושה חודשים לאחר
מכן נבחרתי להיות ראש המועצה האזורית בשער הנגב.
על כך יסופר בפרק הבא...

הדר עיון
ברוך-תימן